

ustav projicirala u budućnost, bez otpora povijesti i korporativizma. Europska bi republika mogla biti svojevrstnom sintezom »triju izvora« što ih je Marx razlučio u modernosti svoga vremena: francuske politike, njemačke filozofije i engleske političke ekonomije. Nažalost, »uvijek genijalni Marx uvijek je griješio« i da bi ta kombinacija uspjela trebalo je odbaciti francusku politiku (lijevi jakobinizam i desni apsolutizam), anglosaksonsku ekonomsku politiku (Smithov i Ricardov liberalizam, na sreću korigiran od Keynesa i Schumpetera) i njemačku filozofiju kakvu su oblikovali Fichte i Hegel. Drugim riječima, europska je republika moguća pod uvjetom da svaka od zemalja koje je tvore prihvati stanoviti broj »narcističkih potiskivanja vlastite bazične kulture«. Ono što Europi nedostaje jest zajedničko europsko državljanstvo koje korigira nedostatnosti izabranog Parlamenta, nemoćnog da uspostavi ravnotežu između Europske komisije i država. No još je važnije to da nikakva europska republika neće biti moguća ako se ne usklade različiti elementi prethodno analiziranog političkog prava: državno pravo, ljudska prava, građanska prava i prava naroda. Za taj zahvat trenutačno nedostaje smjelosti i žara, ali u budućnost, tvrdi Kriegelova, ne treba simnjati. Uostalom, svijetu je potrebna ne bilo kakva nego demokratska i republikanska Europa. Ova je knjiga filozofsko-teorijski prilog vrlo teškom ozbiljenju te potrebe.

Rade Kalanj

Richard Swedberg

MAX WEBER AND THE IDEA OF ECONOMIC SOCIOLOGY

Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1998, 315 str.

Ekonomika je sociologija, sudeći barem prema broju objavljenih naslova, opsegu i raznovrsnosti analiziranih problema, sve produktivnija disciplina suvremene sociološke znanosti. To je posve razumljivo ima li se na umu društvena važnost ekonomskih činjenica i ekonomska dimenzija društvenog života. Ekonomski su procesi u modernom društvu toliko razgranati i dominantni da ih je naprosto nemoguće razumjeti bez temeljite sociološke analize. Čak se ni najokorjeliji ekonomizam, koji koristi sofisticirane mikro i makro instrumente u koncipiranju, opravdavanju i tumačenju gospodarskog razvoja, ne može sasvim lišiti nekih temeljnih socioloških kategorija. Ekonomsko je ponašanje društveno ponašanje i to je već prilično stari problem sociološkog mišljenja. Stoga je interpretativna rekonstrukcija ključnih momenata (autora, ideja, razdoblja) koji su oblikovali tradiciju ekonomske sociologije vrlo značajan dio te discipline i socijalnih znanosti u cijelosti. Takvu je interpretativnu rekonstrukciju obavio i Richard Swedberg u svojoj knjizi *Max Weber and the Idea of Economic Sociology* (Max Weber i ideja ekonomske sociologije). Swedberg je danas, bez sumnje, jedna od najprominentnijih figura na području ekonomske sociologije. Profesor je sociologije na Sveučilištu u Stockholmu i autor nekoliko referentnih djela: *Joseph A. Schumpeter. Biografija, Ekonomska sociologija. Prošlost i sadašnjost, Priručnik ekonomske sociologije* (zajedno s Neilom Smelserom), *Sociologija ekonomskog života* (zajedno s Markom Granovetterom).

Swedbergova knjiga o ekonomskoj sociologiji Maxa Webera pravi je primjer minucioznog istraživačkog rada. Tu je Weber istražen s podrobnošću koja katakad ide

do najsitnijih pojedinosti, što je osobito vidljivo u nevjerojatno iscrpnim i ekstenzivnim bilješkama (100 stranica). No sve su te pojedinosti, ako ih se pažljivo slijedi, u funkciji potpunijeg razumijevanja Weberovih ideja i njegova nastojanja oko ekonomske sociologije. Knjigu tvori šest poglavlja i dodatak. U prvom poglavlju (*Uspón zapadnog kapitalizma*) izloženi su Weberovi pogledi na ekonomski razvoj Zapada. Drugo poglavlje (*Temeljni pojmovi Weberove ekonomske sociologije*) bavi se Weberovim sociološkim analizama i temelji se uglavnom na tekstu *Privrede i društva*. Slijedeća tri poglavlja zahvaćaju Weberove poglede na odnos ekonomije i drugih društvenih pojava. Tako se treće poglavlje (*Ekonomije i politika*) bavi odnosom ekonomskih i političkih fenomena, četvrto poglavlje (*Ekonomija i pravo*) odnosom ekonomske i pravne sfere, a peto poglavlje (*Ekonomija i religija*) odnosom ekonomske i religijske sfere. Šesto poglavlje (*Weberovo viđenje ekonomske sociologije*) nastoji upotpuniti spoznaju o tome kako Weber poima odnos između ekonomije, s jedne strane, i znanosti, tehnologije i nekih drugih elemenata zbilje, s druge strane. Dodatak, pod naslovom *Evolucija Weberove ekonomske misli*, oslikava genezu Weberovih ideja unutar njemačkih i europskih ekonomsko-teorijskih i socijalno-teorijskih konstelacija. Svoju tematizaciju Weberove ekonomske sociologije Swedberg uglavnom temelji na njegovim kasnim spisima, to jest na radovima koji su nastali u razdoblju od 1910–1920. godine, kao što su *Privreda i društvo*, *Ekonomska etika svjetskih religija* i *Opća ekonomska povijest*. Razlog je tome taj što je Weber upravo tih posljednjih desetak godina svoga života nastojao razviti novi tip analize ekonomije, smjestivši ga između ekonomske teorije i ekonomske povijesti. Swedbergu je stalo do toga da na tim radovima, ali katkad i obilnim navođenjem drugih spisa, pokaže Weberovu specifičnost u odnosu na druge sociološke i ekonomske teoretičar-

re. Polazi od konstatacije da su značajni ekonomisti dvadesetog stoljeća, objašnjavajući ekonomsko ponašanje, isključivo bili usredotočeni na ulogu interesa, a da su sociolozi uglavnom naglašavali ulogu društvene interakcije i društvene strukture. Dakako, postoje valjani razlozi za oblikovanje takvih »analitičkih strategija« i neosporno je da su na toj crti nastala vrlo značajna ekonomska i sociološka djela. Međutim, ima ekonomista i sociologa koji drže da do napretka u razumijevanju nekih ekonomskih fenomena može doći samo ako se interesi i društvena struktura »kombiniraju u objedinjenoj analizi«. Takvo je analitičko objedinjavanje obavio Weber, koji je na tom putu uspješno uklonio i stanovite zapreke te time otvorio put suvremenom sociološkom bavljenju ekonomskim činjenicama. Njegova su nastojanja, kaže Swedberg, iznimno zanimljiva i zavrjeđuju podjednako ozbiljnu raspravu ekonomista i sociologa. No većina sociologa i ekonomista poznaje *Protestantsku etiku i duh kapitalizma*, kao i neke druge Weberove spise, ali im je još uvijek nedovoljno poznata njegova ekonomska sociologija i njegovo ekonomsko djelo oćenito.

Središnja tema Swedbergove knjige jest upravo to specifično Weberovo nastojanje da analitički objedini ideju o interesno usmjerenom ponašanju i ideju o društvenom ponašanju. Taj zahvat proizlazi iz uvida o ograničenosti ekonomske analize koja isključivo inzistira na interesu. Weberovo poimanje interesa nadrasta usku logiku ekonomizma. On drži da tri glavne grane ekonomije – ekonomska teorija, ekonomska povijest i ekonomska sociologija – zajednički tvore spoznajno područje koje naziva *kulturnim znanostima*. Nazivom »kulturne znanosti« hoće se reći da se one bave fenomenima koji uključuju značenje. Da bi interes postao interesom on za aktera mora imati neko značenje. Weber je razlikovao dva tipa interesa: *materijalne* i *idealne* interese. I jedni i drugi mogu aktere poticati na djelovanje. Ide-

alni interesi obuhvaćaju takve elemente kao što su status, nacionalizam, etnička privrženost ili ono što Weber naziva »religijskim povlasticama« (želja za spasenjem, boljim položajem u onostranom životu i slično). U ekonomskoj analizi materijalni su interesi znatno važniji, ali je Webera silno zanimalo što se događa kada oni koji slijede idealne interese iza toga zapravo kriju materijalne interese, kada se ta dva tipa interesa potiru, kada idealni interesi pojačavaju ili blokiraju materijalne interese itd. Neki od najznačajnijih Weberovih radova, kao što su **Protestantska etika i Ekonomska etika svjetskih religija** bave se tim pitanjem na historijski način. Pored toga, za razliku od većine najznačajnijih ekonomista, Weber smatra da tradicija i osjećaji također upravljaju individualnim ponašanjem. Iz toga je proistekla vrlo fleksibilna i socijalna usmjerena verzija teorije interesa, koja podsjeća na velika djela Humea i Tocquevillea.

Weberu je, kaže Swedberg, gotovo od početka njegova intelektualnog razvoja, bilo na neki način »prirodno« da u svoju analizu ekonomskih fenomena uključi društvenu dimenziju. No u početku on još nije bio osobito zainteresiran za razvoj posebne sociologije niti za teorijsku razradu socijalnog tipa analize koji bi se mogao objediniti s interesno usmjerenom analizom. Na prijelomu stoljeća sociologija je u Weberovim očima predstavljala »jedan napuhani pristup« koji se uzaludno borio za status vodeće znanosti. Međutim, nekoliko godina kasnije, kada je bio u ranim četrdesetim godinama, on se odlučio na polaganje čvrstih konceptualnih temelja sociologije i na izvedbu navedenog analitičkog objedinjavanja. Ta su nastojanja rezultirala ponajprije općom sociologijom, a nešto kasnije i onim što je nazivao svojom **ekonomskom sociologijom** (*Wirtschaftssoziologie*). Taj novi tip sociološke analize u početku je primjenjivao samo na odnos između ekonomske sfere i drugih sfera društva, kao što su politika i religija. Brojni rezultati tog pos-

tupka sadžani su u drugom dijelu **Privrede i društva** i još nekim spisima. Tokom posljednjih nekoliko godina svoga života Weber je te nove sociološke poglede primijenio **izravno** na ekonomske fenomene i odatle stvorio ekonomsku sociologiju u mnogo strožem smislu riječi. Rezultati toga napora sadržani su ponajviše u drugom poglavlju prvog dijela **Privrede i društva** (*Sociološke kategorije ekonomskog djelovanja*). To je poglavlje toliko važno da ga je Parsons (s kojim se Swedberg u potpunosti slaže) ocijenio ključnim za razumijevanje Weberovog oblikovanja ekonomske sociologije. »To je poglavlje, kaže Parsons, okvir onoga što u mnogo čemu predstavlja jedinstven tip analize modernog ekonomskog poretka. Njegova originalnost proizlazi odatle što se oslanja na činjenice koje je utvrdila ekonomska znanost, ali ih stavlja u posve drugačiju perspektivu i pristupa im dosad nepoznatim tipom institucionalne analize. Tako se većina tih glavnih empirijskih problema pojavljuje u posve novom svjetlu. To doista predstavlja, pogotovo uklopi li se u cjelinu djela Maxa Webera, najpotpuniji i dosad zacijelo najuspješniji zahvat u području ekonomske sociologije«.

Za razumijevanje izvorišta i dosega Weberova zahvata važno je imati na umu dvije pretpostavke: tradiciju **ekonomske misli** u Njemačkoj i smisao distinkcije između **socijalne ekonomije** (*Sozialökonomie*) i **ekonomske sociologije**. U tumačenju prve pretpostavke Swedberg koristi uvide historičara njemačke ekonomske misli. Njihove povijesne analize obično počinju s »kameralizmom« koji se u Njemačkoj pojavio u 18. stoljeću. Izraz »kameralizam« potječe od riječi *Kammer*, koja označava mjesto u vladarevu dvorcu odakle on upravlja svojim područjem. Doktrina što je odatle nastala može se opisati kao mješavina državnog upravljanja, državnih financija i ekonomske politike. To veličanje uloge države, a ne individualnosti (kao u britanskoj ekonomiji) karakterizira i druge rane oblike njemačke eko-

nomske misli. Swedberg ima na umu Friedricha Lista i romantičare. Prema Listu, ekonomski individualizam valja podrediti izgradnji primjerene nacionalne ekonomije njemačkih država. Romantičari su još radikalniji. Oni uzvisuju organsko jedinstvo njemačkog naroda, žestoko se odupiru individualizmu i zagovaraju ekonomsku autarhiju. List je značajno utjecao na njemačke ekonomiste, dok su romantičari ostali marginalni. Od sredine devetnaestog pa sve do dvadesetih godina dvadesetog stoljeća u Njemačkoj dominira **historijska ekonomska škola**. Ona je povezana s »kameralizmom«, Listom i romantičarima i dijeli njihov pozitivni stav spram države i njemačke nacije. Historijska je škola dio intelektualnog pokreta koji je imao golem utjecaj u cjelokupnoj njemačkoj kulturi i koji je poznat kao **historicism**. Zagovornici historijske metode smatrali su da ona omogućuje »zahvaćanje ekonomskog života kakav on doista jest u zbilji«. Naš je cilj, govorili su, »čisti opis ljudske ekonomske prirode i ekonomskih težnji«. Ekonomija je definirana kao »učenje o zakonima razvitka nacionalne privrede«. Najznačajniji su utemeljitelji ekonomskohistorijske škole Wilhelm Roscher, Karl Knies i Bruno Hildebrand. Weber je slušao predavanja W. Kniesa koji je isticao da područje ekonomije znatno nadilazi privrednu tematiku. Da bi se ekonomija razumjela treba istraživati ne samo njezina središnja pitanja, nego i njezine veze s drugim sferama društva: državom, pravom, religijom. Sličnim će smjerom kasnije krenuti i Weber. Osamdesetih godina pojavila se nova generacija zagovornika historijske škole (»mlada historijska škola«), koja razvija podrobna povijesnoekonomska istraživanja i u kojoj se osobito ističe Gustav von Schmoller. Vrlo utjecajan u obrazovnoj politici i teorijskoj kulturi, Schmoller je tvrdio da teorijska ekonomija proizvodi samo »isprazne priče o Robinsonu Crusou«, kakve Njemačkoj nisu potrebne. Prema njegovu mišljenju ekonomija se ne

smije svesti na teoriju tržišta i razmjene, već mora biti »velika moralna i politička znanost«. Njegov pristup, kao i pristup većine njegovih pristalica, karakterizirala je mješavina vrijednosnih sudova i činjenica. Ekonomija se ne smije izdvajati iz društva, već mora podrobno opisivati stvarni ekonomski života naroda, raditi na brojnim specijaliziranim studijama te na osnovi dostatno prikupljenog znanja graditi opće teorije. Oспорavanje Schmollerova intelektualnog autoriteta dovelo je do onoga što je u povijesti ideja poznato kao »sukob oko metode« ili »sukob oko vrijednosti«. U tom je sporu važnu ulogu odigrao austrijski ekonomist Carl Menger. Postavljalo se naime pitanje ne samo o ulozi teorije i povijesti u analizi ekonomskih fenomena, nego i o ulozi različitih socijalnih znanosti u ekonomskoj analizi općenito. Schmoller je bio mišljenja da je predmetno područje ekonomije široko jer je ekonomija integralni dio društva. Ekonomiju kao znanost tvori mješavina individualne psihologije, ekonomske povijesti i ekonomske teorije. Ekonomisti polaze od konkretne individualnosti (**psihologija**), dugo vremena prikupljaju činjenice (**ekonomska povijest**) i napokon, koristeći sve činjenice, pokušavaju formulirati što sadržajnije generalizacije (**ekonomska teorija**). Menger zauzima drugačije stajalište. Ekonomisti se, drži on, moraju usredotočiti na mnogo uže područje. Iako ekonomisti u svojim analizama koriste brojne socijalne znanosti, te znanosti moraju međusobno biti apsolutno različite jer se bave različitim problemima i analiziraju ih na različite načine. To, primjerice, znači da je ekonomska teorija jasno odvojena od ekonomske povijesti kao i od ekonomske politike. To je intelektualni kontekst u kojem se zatekao Weber ne samo kao ekonomist, nego kao sociološki mislilac i tvorac ekonomske sociologije. U tom sporu o »podjeli rada« među društvenim znanostima njegovo je stajalište srodno Mengerovom. No kad je riječ o predmetnom po-

dručju ekonomije on je bliskiji Schmolle-ru. Mengeru je bliži i u pogledu upotrebe racionalnosti kao metode ekonomskog istraživanja. Posebno mu je bila bliska Mengerova tvrdnja da su ekonomske institucije često »nenamjerni rezultat« individualnog djelovanja. Swedberg se slaže s Hayekovom opaskom da je Weber bio »pod znatnim utjecajem« oštre Mengerove distinkcije između ekonomske teorije i ekonomske povijesti. Što se tiče distinkcije između socijalne ekonomije i ekonomske sociologije Swedberg podsjeća da je izraz »socijalna ekonomija« početkom stoljeća bio vrlo raširen u Njemačkoj. Weber je uostalom tako nazvao i ediciju koja se pojavila 1909. godine i kojoj će konačno biti objavljeno i njegovo djelo **Privreda i društvo**. U jednom pismu svom prijatelju i izdavaču Paulu Siebecku Weber je 1912. godine objašnjavao da je izraz *Sozialökonomie* istodobno najmoderniji i najpraktičniji te da bi njime valjalo zamijeniti do tada važeći *Handbuch der politischen Ökonomie* Günthera Rotha. Weber je taj izraz koristio i u nekim svojim radovima, primjerice u raspravi **Objektivnost u društvenim znanostima**, koja je napisana 1904. godine, u vrijeme kada je, s Wernerom Sombartom i Edgarom Jaffeom, vodio *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*. Analizirajući ono što naziva »socijalnoekonomskom znanošću« on ističe da njezino područje obuhvaća »gotovo sve«. Međutim, ipak je moguće razlučiti tri glavna polja: »ekonomske događaje«, fenomene »koji interveniraju u ekonomiji« i fenomene »koji ovise o ekonomiji«. Prvi se u biti poklapaju s ekonomskim institucijama, drugi obuhvaćaju sve one pojave koje nisu ekonomske ali ipak sadrže značajne ekonomske konzekvencije, dok treći pak ovise o ekonomskim faktorima. U raspravi o objektivnosti Weber pobliže definira tip pristupa svojstven »socijalnoj ekonomiji«. Ističe da taj tip analize otpočinje proučavanjem »općih aspekata« nekog ekonomskog fenomena, nastavlja se »proučavanjem konkretnih

povijesnih činjenica« da bi u konačnici dospio do »kulturnog značenja« tog fenomena. Prema tome, analiza »socijalnoekonomske znanosti« objedinjuje ekonomsku teoriju, ekonomsku povijest i sociologiju. Swedberg još jednom podvlači kako se tim tumačenjem Weberova poimanja »socijalne ekonomije« želi pokazati da je, unutar nje, sociologija općenito isprepletena s ekonomskom teorijom i ekonomskom poviješću te da tek u drugom poglavlju **Privrede i društva** dolaze do izražaja distinktivne značajke ekonomske sociologije i prvi se put upotrebljava sam taj disciplinarni naziv, koji zapravo potječe od W. Stanleja Jevonsa (u djelu *The Principles of Economics*, 1879).

Dvjesto navedenim pretpostavkama Swedberg dodaje još nekoliko pojašnjenja o procesu nastajanja ekonomske sociologije u Njemačkoj. Taj je proces prošao kroz dvije faze. U prvoj fazi, koja se odvija u drugoj polovici 19. stoljeća, ekonomisti počinju raspravljati o sociologiji, a u ekonomskim se publikacijama počinju pojavljivati sociološki članci i rasprave. Tip sociologije karakterističan za to razdoblje bio je vrlo različit od današnje specijalizirane akademske sociologije. Pa ipak, neki ekonomisti, kao što su Schaffle i Schmoller, iznosili su i ovakvu tezu: »Kao što je ekonomija dio društva, tako je i ekonomska teorija dio sociologije«. Schmoller je čak govorio: »Današnja je ekonomija filozofsko-sociološkog karaktera. Ona polazi od prirode društva«. U drugoj fazi, početkom dvadesetog stoljeća, javlja se ideja da se teorijski uvidi sociologije kao posebne socijalne znanosti mogu primijenjivati na ekonomske fenomene. Godine 1909. utemeljeno je Njemačko sociološko društvo, a deset godina kasnije utemeljene su i dvije katedre ekonomske sociologije. Od početka stoljeća postaje uobičajeno objavljivanje socioloških članaka i rasprava u ekonomskim publikacijama, iako je još vrlo mali broj eksplicitnih i značajnih sociološko-ekonomskih djela. Među njima je svakako bila

najznačajnija Simmelova rasprava o novcu. Upravo iz tog konteksta valja ocjenjivati vrijednost Weberovih nastojanja.

Jasne naznake Weberove sklonosti sociološko–ekonomskom načinu mišljenja prepoznatljive su već u nekim njegovim ranijim pravnim i povijesnoekonomskim radovima, primjerice u tekstu *Die Börse* i prilogu anketi o industrijskim radnicima, koju je od 1909. do 1911. godine provodio *Verein für Sozialpolitik*. U prvom se tekstu nalazi nekoliko zanimljivih zapažanja o općoj funkciji burza u modernoj ekonomiji, kao i analiza uvjeta koji omogućuju pojavu špekulantskog ponašanja. U drugom tekstu pak Weber se bavi pitanjima kao što su sociološka dimenzija produktivnosti i životni ciklus radnika u industriji. U tom su kontekstu poučna i Weberova stajališta o društvenoj i ekonomskoj ulozi znanosti i tehnologije, kakva susrećemo u nizu radova, od kojih Swedberg posebno favorizira *Opću ekonomsku povijest*. Racionalna se znanost, objašnjava Weber, pojavila samo na Zapadu i igra vrlo značajnu ulogu u modernom kapitalizmu. Pod »racionalnom znanošću« Weber misli na matematički utemeljenu prirodnu znanost koja se razvila eksperimentiranjem u laboratorijima. Zapadna se znanost sjedinila s kapitalizmom u osamnaestom stoljeću, što je dovelo do toga da se proizvodnja dobara oslobodi od ekonomskog tradicionalizma. Znanstveni je um dospio do slobode i moderna je znanost stvorila tehničke osnove kapitalizma. Weberovi stavovi o odnosu protestantizma i katolicizma prema znanosti drugačiji su nego što se to obično tumači. Primjerice, on nije tvrdio da je jedino asketski protestantizam pomogao pojavi moderne znanosti, već je smatrao da su na nju djelovali i asketski protestantizam i katolicizam, samo na različite načine. Asketski je protestantizam dao dva doprinosa modernoj znanosti. Prije svega, bio je protiv jalove spekulacije, čak i one znanstvene, i naglašavao je važnost praktične upotrebe znanosti. Po-

red toga, podupirao je ekonomsku korisnost znanosti. Kad je riječ o tehnologiji, Weber se u svojim djelima kritički odnosio spram tehnološkog determinizma. On oštro kritizira ideju da tehnologija tvori krajnji i posljednji uzrok razvoja čovječanstva. Tvrdi da tehnologija može utjecati na ekonomiju i politiku, ali i obrnuto. Dano stanje ekonomije ne mora nužno stvoriti posebni tip ekonomske organizacije, kao što ni neki tip ekonomije ne mora dovesti do posebne tehnologije. Weber osporava tendenciju prenaglašavanja tehničke dimenzije društveno–ekonomskih fenomena. Moguće je pasti u iskušenje da se moderna tvornica definira isključivo »u terminima mašinerije«, ali ono što tvornicu stvarno razlikuje od drevne radionice jest društveni status radne snage (slobodni rad) i način na koji se organizira stvaranje profita.

Bez te izvorne sklonosti za sociološko razumijevanje ekonomski značajnih fenomena ne bi bilo ni ekonomske sociologije kakvu susrećemo u već spomenutom drugom poglavlju *Privrede i društva*. Interpretirajući taj tekst Swedberg navodi Weberovu napomenu da se on tu ne bavi nikakvom »ekonomskom teorijom« nego da želi razviti »sociološku teoriju ekonomije«. Da bi izveo taj zahvat, on ponajprije definira ekonomsko djelovanje stavljajući ga u strogo sociološku perspektivu. Govori naime o »društveno–ekonomskom djelovanju«. Važno je pritom imati na umu Weberovo upozorenje da analiza koja se provodi iz perspektive »interpretativne sociologije« ne implicira svodenje analiziranih problema na »psihičke fenomene«. Ekonomska sociologija, tvrdi on, mora polaziti od dviju jasno određenih ideja: s jedne strane od postojanja želje (potražnje) za dobrima i, s druge strane, od *fondova* koji trebaju biti uspostavljeni kako bi se stvorila stalna ponuda koja omogućuje zadovoljavanje te potrebe. Oslanjajući se na pojam društveno–ekonomskog djelovanja Weber oblikuje niz kompleksnijih socioloških kategorija.

Pravo značenje njegova projekta ekonomske sociologije, koji ubuhvaća ne samo »bit« nego i »periferiju« ekonomije, može se ocijeniti tak ako se promotri brojnost i opseg njegovih tema. Dovoljno je spomenuti samo neke od njih: tržište, novac, profesije, razmjena, financiranje političkih stranaka, eksproprijacija radnika itd. Tijekom cijele svoje analize Weber nastoji utvrditi točke divergencije i konvergencije ekonomske sociologije i ekonomske teorije. Općenito govoreći, ekonomska je teorija u njegovoj intelektualnoj orbiti imala povlašten položaj, a ekonomska bi je sociologija na neki način trebala »upotpunjavati«. No bez obzira na tezu da teorijski stavovi ekonomske teorije tvore temelj ekonomske sociologije, on ipak daje do znanja da se njegovo poimanje ekonomske sociologije razlikuje od marginalističke ekonomske teorije. On naime izrijekom tvrdi da ekonomski fenomeni »slijede vlastite zakone«. Argumentirajući to razlikovanje između ekonomske sociologije i neoklasične ekonomske teorije Swedberg navodi dva primjera: element moći u ekonomskom životu i pojam racionalnosti. Bitno je, kaže Weber, da se u »sociološko poimanje ekonomskog djelovanja uvede kriterij moći kontrole i odlučivanja«. Kad je pak riječ o pojmu racionalnosti, Weber razlikuje dvije kategorije, među kojima postoje protuslovni i složeni odnosi. Riječ je o **formalnoj** i **supstantivnoj** racionalnosti ekonomskog djelovanja. Dok je prva bliska kriteriju racionalnosti u ekonomskoj sferi, druga uvelike nadilazi okvir tradicionalnih ekonomskoteorijskih razmatranja.

A nadilazi ga zbog toga što je povezana s »kriterijem krajnjih ciljeva«.

U **Privredi i društvu** sam Weber izražava žaljenje što njegova tipologija ekonomske sociologije nije dosegla »dimenziju prave eksplikacije«. Smrt ga je 1920. godine spriječila da dovrši razradu tih kategorija. Ostavio je, međutim, dosta konkretnih i sugestivnih naznaka koje omogućuju nastavak njegovih razmišljanja u tom području. Za to bi se mogli dati brojni primjeri, od kojih Swedberg ističe samo jedan. Riječ je o Weberovu nastojanju da razvije **sociologiju tržišta**. Dotičući to pitanjem on inzistira da svu pažnju valja usredotočiti na sukob između »slobodnog tržišta« i »regulacija tržišta«. S tim u vezi iznosi hipotezu: »Regulacija se obično javlja kad određeni sudionici u razmjeni imaju mogućnost utjecati na položaj na tržištu tako da stvarno isključuju slobodu tržišta za druge. A oni su to u mogućnosti zato što faktički potpuno ili približno isključivo imaju izgleda na posjedovanje ili stjecanje moći raspolaganja određenim korisnim uslugama (monopolistički položaj)«. Ta zapažanja o tržištu i regulaciji, gledana osobito iz perspektive današnje univerzalizacije tržišta, pokazuju da je Weberova ekonomska sociologija bila na tragu bitnog problema suvremenosti: odnosa između tržišnih činjenica ekonomije i oblika društvenog djelovanja u okolnostima poopćene tržišne racionalnosti.

Rade Kalanj